

CO DĚLAT, KDYŽ- INTERVENCE PEDAGOGA
Rizikové chování ve školním prostředí - rámcový koncept

Příloha č. 6
Šikana

Typ rizikového chování	<p><i>šikanování – (z fr. chicane = týrání)</i></p> <p>způsob chování umožňující většinou v bezprostřední komunikaci fyzickým a psychickým týráním druhých získat nad nimi pocit převahy, moci či určité výhody. Jde o jednání agresivní, často nezákonné, ale trpěné a mnohdy podporované určitou skupinou. Lze je charakterizovat jako chování asociální. Podhoubí šikany je v osobnostních rysech týrajícího i jeho oběti a v lhostejnosti okolí, v sociální atmosféře, v některých ideologiích <i>(Velký sociologický slovník, Univerzita Karlova, Vydavatelství Karolinum, 1996 Praha)</i></p>
Východiska	<p>Přímé a nepřímé znaky šikanování</p> <p>Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády. • Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními. • Při přestávkách vyhledává blízkost učitelů. • Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený. • Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči. • Stává se uzavřeným. • Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje. • Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené. • Zašpiněný nebo poškozený oděv. • Stále postrádá nějaké své věci. • Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy. • Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy. • Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole. • Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit. <p>POZN: (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přízpusobovací konflikty nejsou vzácností!)</p> <p>Rodiče žáků by si měli všimnout především těchto možných příznaků šikanování:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi. • Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si

telefonovalo apod.

- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechutí jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno i pozorovat strach.
- Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad.
- Zmínky o možné sebevraždě.
- Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma.
- Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.).
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma více než mělo ve zvyku.

Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislivým, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem.
- Skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

<i>U každého podezření o výskytu daného jevu musí být vždy informován ředitel školy/šk. zařízení.</i>	
kdo řeší + s kým spolupracuje	školní metodik prevence s výchovným poradcem, školním psychologem, třídním učitelem, se školským poradenským zařízením, pediatrem
Legislativní rámec	<p>V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro „úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu, a které útočí na jeho důstojnost“.</p> <p>Z hlediska výkladu pojmu šikanování není důležité, zda k němu dochází slovními útoky, fyzickou formou, nebo hrozbou násilí. Rozhodující je, kdy se tak děje úmyslně.</p> <p>Dále musí být splněny tyto podmínky</p> <ul style="list-style-type: none"> • pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně • musí být prokázán úmysl pachatele dopustit se takového jednání a míra společenské nebezpečnosti • jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně <p>U trestných činů, jejichž podstatou byla šikana, lze proto předpokládat, že právě s ohledem na rozšiřující se případy podobných jednání bude skutek za trestný čin považován. Šikana bývá nejčastěji postihována podle ustanovení trestního zákona, a to jako:</p> <ul style="list-style-type: none"> • trestný čin omezování osobní svobody • trestný čin vydírání • trestný čin vzbuzení důvodné obavy • trestný čin loupeže • trestný čin ublížení na zdraví • trestný čin poškozování cizí věci • trestný čin znásilnění či pohlavního zneužívání <p>K tomu, aby byl pachatel postižen, musí být starší 15 let (15-18 let mladiství).</p> <p>K trestní odpovědnosti mladších 15 let nedochází, neznamená to však, že nemohou být postiženi jinak, případně mohou být postiženi rodiče.</p> <p>Nezletilý pachatel může být postižen nařízením ústavní výchovy, může nad ním být stanoven dohled</p>

	<p>Pokud jde o trestní sazby, je v případě šikany možný i jednočinný skutek, tzn. že jedno jednání může být kvalifikováno jako více trestných činů.</p> <p>Pokud k šikanování došlo v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost škola. Prokáže-li se zanedbání ředitele školy nebo některého pedagoga, může být právně nebo pracovněprávně potrestán. Na školském zařízení lze v oprávněných případech požadovat i náhradu škody vzniklé v důsledku šikany. A to jak náhradu na věcech, tak na zdraví, včetně způsobené psychické újmy. Pokud dítě v důsledku šikany nemohlo např. docházet do školy (vyšší stupeň šikany), nese školské zařízení odpovědnost i za škody vzniklé rodičům dítěte v důsledku např. uvolnění ze zaměstnání, zajištění hlídání dítěte, zajištění doprovodu do a ze školy apod.</p> <p>Převzato z: KOLÁŘ, Michal, Bolest šikanování, Praha, Portál, 2001, s. 213 – 218. Upraveno podle: www.poradenskecentrum.cz</p>
<p>Jak postupovat</p>	<p>Devět kroků při řešení počáteční šikany (s níž se ve své praxi setkáte nejpravděpodobněji)</p> <p>Schéma první pomoci:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a rozpoznání zda nejde o neobvyklou formu šikanování <ul style="list-style-type: none"> • úkol naplňujeme především prostřednictvím rozhovoru s informátory a oběťmi • nesmí docházet k přímé konfrontaci pachatele a oběti 2. Rozhovor s informátory a oběťmi <ul style="list-style-type: none"> • po rozhovoru s informátorem následuje rozhovor s oběťmi (ne s podezřelými pachateli) • při rozhovoru s obětí je důležité, aby o tom nevěděli ostatní žáci (je potřeba ochránit ji před možnou pomstou agresorů) 3. Nalezení vhodných svědků <ul style="list-style-type: none"> • vytipovat členy skupiny, kteří budou pravdivě vypovídat (vybrat žáky, kteří s obětí sympatizují, kamarádi s ní, nebo ji alespoň neodmítají, žáky nezávislé na agresorech, kteří nepřijímají normy šikanování) 4. Individuální, případně i konfrontační rozhovory se svědky <ul style="list-style-type: none"> • rozhovory zorganizovat tak, aby o nich druzí nevěděli • vyskytnou-li se těžkosti, lze uskutečnit doplňující a zpřesňující rozhovory nebo konfrontaci dvou svědků • vážnou chybou je společné vyšetřování svědků a agresorů. Za zásadní chybu považují konfrontaci obětí a agresorů 5. Ochrana oběti 6. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

- je to poslední krok ve vyšetřování
- dokud nemáme shromážděné důkazy, nemá smysl vést tento rozhovor
- cílem je agresory okamžitě zastavit a ochránit oběti, ale i je samé před následky jejich činů

7. Výchovná komise

- v rámci společného setkání pedagogů a žáka-agresora i jeho rodičů se rozhoduje o výchovných opatřeních

8. Rozhovor s rodiči oběti

- rodiče je třeba informovat o zjištěních a závěrech školy a domluvit se na dalších opatřeních

9. Práce s celou třídou

Nejčastější chyby:

- učitelé nepracují s faktem zásadní odlišnosti řešení u počátečních a u pokročilých šikan
- při vyšetřování se nebere zřetel na trauma, stud a mlčenlivost znásilněné oběti
- berou se vážně falešní svědci, kterým poručil „šéf“ agresorů
- bezprostředně se konfrontuje výpověď týraného žáka s výpověďmi jeho mučitelů
- pedagog vyšetřuje šikanu přímo ve třídě
- ředitel si pozve najednou údajné oběti, údajné agresory a jejich rodiče, některé pedagogy a vyšetřuje to z jedné vody načisto
- po vyšetření šikany se naráz pozvou všichni - rodiče agresorů, oběti i s jejich ratolestmi
- nezřídka se oběť nechá odejít ze školy, případně se převedeno vedlejší třídy, přičemž šikanování se dále prohlubuje a zdokonaluje

Postup vyšetřující osoby, má-li podezření na šikanu

- ❑ Konfrontovat svá pozorování s dalšími kolegy.
- ❑ Co nejdříve oznámit své podezření vedení školy, výchovnému poradci, konzultovat další postup.
- ❑ Mezi čtyřma očima vyslechnout více nezaujatých svědků, popřípadě konfrontovat svědky mezi sebou.
- ❑ Je zejména důležité získat odpovědi na následující otázky:
 - a. **Kdo** je obětí, popřípadě **kolik** obětí je
 - b. Kdo je agresorem, kolik agresorů je. Kdo z nich je iniciátorem aktivní účastníkem šikanování a kdo je obětí i agresorem?
 - c. **Co, kdy, kde, a jak** dělali agresori obětím?
 - d. K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?
 - e. Jak dlouho šikana trvá?
- ❑ Spojit se s rodiči případné oběti, konzultovat výskyt nepřímých

šikany. Poprosit je o pomoc.

- ❑ Vyslechnout oběť – citlivě, diskrétně, zaručit bezpečí a důvěru a poskytnout jí potřebné informace. **NIKDY** neřešit problém opřed celou třídou!
- ❑ Zajistit ochranu oběti šikany.
- ❑ Teprve nyní vyslechnout agresory, případně konfrontovat agresory se sebou.
NIKDY konfrontace obětí a agresorů.
Vytipovat nejslabší článek, dovést je k přiznání či vzájemnému obviňování.
- ❑ Požádat vedení školy o svolání výchovné komise (vedení výchovný poradce, třídní, školním metodik prevence nebo psycholog). Ta na základě shromážděných informací posoudí, kde se jedná o šikanu a jaký je stupeň její závažnosti (1-3 počáteční šikana, 4-5 šikana v pokročilém stádiu/), navrhnout další postup vůči obětem i agresorům i třídě jako celku. Potřeba konfrontace agresorů je individuální, závisí na věku, intenzitě šikany a na tom, zda se jedná o první případ či recidivu.
- ❑ Individuálně pozvat rodiče agresorů. Seznámit je se situací, sdělit doporučená opatření, (zdůraznit možnost nápravy) a požádat o spolupráci. Pokud odmítají, zvážít oznámení na Policii ČR.
- ❑ Individuálně pozvat rodiče obětí šikany. Seznámit je se situací, domluvit vhodná opatření (terapie, osobnostní výcvik...)
- ❑ Rozebrat situace ve třídě (vynechat citlivé detaily), vysvětlit nebezpečí a důsledky šikany, oznámit potrestání viníků. Třídu i nadále pozorovat a sledovat.

Brutální šikana

Případy brutální šikany nejsou na našich školách tak řídkým jevem, jak by se mohlo zdát. Nevyhýbají se žádnému typu školy, nejsou ani výsadou "past'áků" nebo "učňáků". Při provalení skupinového násilí se většinou projeví naprostá bezmocnost školy, která je kromě jiného dána také mimořádnými nároky na diagnostiku a léčbu téhle zvláštní podoby šikany, pracovní nazvané školní lynčování (o nezaviněné nepřipravenosti učitelů jsme se v této souvislosti již mnohokrát zmiňovali). "

V případě brutální šikany se doporučuje postupovat následujícím způsobem

1. Zvládnout šok a postarat se o oběť

Pedagog musí zvládnout svůj vlastní šok, zastavit násilí a postarat se o oběť, poskytnout jí nejnnutnější pomoc a ochranu. Žák, který se stal obětí, je totiž v zoufalé situaci, bojí se o život, je třeba zraněný. Láska, soucit a odvaha mohou být tou nejdůležitější součástí pomoci. Jako příklad lze uvést učitelku, která se v reakci na slova Co ti to udělali? vrhla neohroženě mezi agresory, vzala oběť do

	<p>náručí. Násilí se zastavilo. Oběť byla v bezpečí. Někdy je ale nebezpečné snažit se zastavit agresi sám, mohla by se obrátit proti pedagogovi. Těžko se může pustit slabá učitelka například mezi kluky - sportovce, kteří jsou plni nezvládnuté agrese. Musí zavolat někoho, kdo by jí pomohl.</p> <p>2. Přivolat pomoc Učitel by měl zalarmovat všechny své kolegy, ale neměl by nechat třídu bez dozoru. Vyslat pro ostatní učitele třeba žáka, který nebyl do šikanování zapojený. Situace je natolik závažná, že je třeba přerušit vyučování. I když dítě není na první pohled zraněné, není možné říct, "sedni si, Pepíčku, do lavice, teď musíme dobrat látku. Popovídáme si pak".</p> <p>3. Zabránit domluvě Učitelé by měli zabránit tomu, aby se třída mezi sebou domluvila, zamezit křivé skupinové výpovědi. Někdo by měl s žáky zůstat a hlídat je. Také je možné rozdělit je do skupin. Ale i ty musejí zůstat pod dozorem.</p> <p>4. Poskytnout oběti pomoc a bezpečí Někdy dochází k tomu, že postižený žák je vážně zraněný, v tom případě je třeba zavolat záchranku a informovat rodiče. Pokud zraněný není, i tak je třeba ho chránit, pomáhat mu překonat prožité trauma, uklidnit ho a utěšit, snažit se mu dodat pocit bezpečí.</p> <p>5. Přivolat policii Škola je povinna nahlásit celou věc policii, ale měla by jednat nezávisle na ní. (Policie se může opozdit a přijet až některý další den.) To znamená, začít rychle, ten samý den vlastní vyšetřování (v duchu zásad strategie a taktiky, o kterých jsme se v našem cyklu již podrobně zmiňovali). Nejlépe je vyslechnout po jednom všechny účastníky a jejich výpovědi pak dát postupně dohromady. Ideální je, když policie při svém vyšetřování vychází z materiálů a zjištění školy. Není to ale bohužel obvyklá praxe. Podle zkušeností je vhodné obrátit se přímo na kriminální policii, kde jsou zřízeny funkce specialistů pro mládež. Pro výchovnou pomoc je však zásah policie málo významný, to už je úkolem školy.</p>
<p>v jakém případě vyrozumět Polici ČR/OSPOD</p>	<p>Pokud má učitel jistotu, že byl spáchán trestný čin, má ze zákona povinnost obrátit se na orgány činné v trestním řízení, pokud má podezření, zákon určuje školskému zařízení za povinnost nahlásit tuto skutečnost obecnímu úřadu, tedy sociálnímu pracovníkovi z orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD). V případě, že se rodiče odmítají spolupracovat se školou a odmítají se zúčastňovat výchovných komisí, je škola opět oprávněna vyrozumět OSPOD.</p>
<p>co by mělo být cílem</p>	<p>Učitelé, pedagogičtí pracovníci, vychovatelé, atd. by měli vědět, že v současné</p>

řešení	<p>době žádné prostředí, kde se zdržuje více dětí delší dobu pohromadě, není vůči šikaně imunní. V těchto kolektivech je třeba zvýšeně věnovat pozornost různým příznakům skrytého násilí, jak fyzického tak psychického, které by šikanu mohly signalizovat, důsledně se věnovat prevenci, vytvořit kolektiv se zásadou, že silný chrání slabšího, kolektiv, kde vládne duch práva a spravedlnosti, důvěra k autoritě a vzájemná solidarita.</p>
Doporučené odkazy	<p>Nejlepší je ta pomoc, která je nejbližší a může být nejrychlejší. Zkuste se obrátit na pedagogicko–psychologickou poradnu, středisko výchovné péče, nebo jakéhokoli psychologa v místě bydliště. V případě, že máte pocit, že Vám nikdo nepomáhá, oslovte školské odbory orgánů místní samosprávy nebo českou školní inspekci.</p> <p>Kontakty: Poradna webu Minimalizace šikany</p> <p>Domácí webové stránky s tematikou šikany:</p> <p>Společenství proti šikaně , www.sikana.org Internet poradna, www.internetporadna.cz Sdružení Linka bezpečí (116 111) , www.linkabezpeci.cz Amnesty International ČR, www.amnesty.cz</p> <p>Zahraniční webové stránky s tematikou šikany:</p> <p>Evropská observatoř pro násilí ve školách : www.obsviolence.com/english/members/ www.bullying.co.uk www.bullying.org/public/frameset.cfm www.schoolsecurity.org/trends/bullying.html www.nldontheweb.org/Banks_1.htm</p>